

**Иван Мартынович Костяковтың чуртас паза чайаачы чолы
(1916 - 1983)**

*«Хайдаг даа ниме пассам: стих
на, тахпах на, ыр ба, чоох на алай
роман ма — хачан даа поэым чирин,
чонун, паарсах көбленісті, чарых
чуртасты көзідері чүреемні
тартадыр».* (Иван Костяков)

Хакас литературазын тилідерге көп хозым иткен писательлернің пірсі — Иван Мартынович Костяков. Аның чайаачы чолы, кибелістернең пасталып, роман пөзиине читкен.

Иван Мартынович Костяков Ағбан пилтірі аймағындағы Синявино аалда мал хадарчаңнарның сөбірезінде төреен.

1970 чылда сыххан кибелістер чыындызының алнында, авторның сөзінде, ол піди сағысха кирче: « Минің пабам Нимірге кірчеткен, хорлап аххан Хара суғ хазындағы чалғы ибде чуртаптыр. Пістің ибде прайзы он пала өскен: үс хыс, читі оол. Читі оолның ортыны мин полғам... Мині писатель чолына кічігден сығара книгаа тартылғаным паза хоних поэы ағылған. Минсуғда үгречеткен туста, ибзер нанчатса, көп книга ағылчаңмын. Мин кічігдөк орыс книгаларын хығырчаңмын, нымах истерге хынчаңмын. Соонаң, иирде одырза, олғаннарға тапчаң нымахтар алай күлкістіг нымахтар, сағынып алып, салчаңмын».

И. М. Костяков — поэт паза прозаик.

И.Костяковтың пастағы кибелістері «Хызыл аал» газетада сыхханнар. Кибелістер чыындызы пастағызын 1948 чылда чарых көрген. Аның соонаң поэттің иледе чыындылары изерістіре сыххан.

«Саңызах», «Нымырт», «Часхы ырычах», «Чалғыс киме», «Ағбан салғағы» кибелістерде лирической матырның нымзах чүреен, чир-чайаан көрімнерін, чүрек көөречеткен хынысты И.Костяков уғаа иптіг хоостапча. Аның көп кибелістері чонның хынчаң сарыннары пол парғаннар: «Нымырт», «Часка ыры», «Саңызах», аннаң даа пасхазы.

И.Костяков иледе баснялар пас салған: «Өскі паза Мойнах», «Ылачын паза көөк», «Саасхан-пастых».

И. М. Костяков — Илбек Ада чааның араласчызы. Ол чаа пасталғаннан аның түгенчі күніне теере хазыр харбазығларда араласхан. Махачы чаачы «За отвагу», «За оборону Москвы», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне» медальларнаң таныхтатхан.

Барнаулдағы военнай училищені тоозып, политрук полған. Иди ол прай чоннаң хада чир-суун ыырчыдаң арачылаан. «Снайпер», «Чабан» очерктерде, «Серёжанаң танысханым», «Сережанаң чарылысханыбыс», «Рогачев город пазох пісти», «Офицер тутханыбыс», «Палығлығ хас» чоохтарда писатель поэзы көрген, араласхан хорығлардаңар пасча. Пу чоохтарда ол чаа араласчыларының матыр киректерін, чарых омаларын хоостапча. «Фронттағы блокноттан» очеркте, чонны фронттағы киректернең таныстырғаннаң пасха, фашисттернің чабал киректерін көзітче, оларны хырт көрерге үгретче. Чон нымағына төөй иде пасхан «Сохыңнаас», «Мин күстігбін» фельетоннарда Гитлернің тыртыстығ омазын, фашисттернің чабал хылиин, махтанчых, хортых сарин таныхтапча.

Чаа соондағы чылларда кибелістернең хада ол чоохтар пазып пастаан. Иван Мартынович, аңчы кізі, иледе чоохтарында чир-чайаанны чарытча. Олғаннарға чарыдылған «Аң чолларынча» паза «Минің нанчыларым» чоохтар чыындыларында писатель сіліг Хакас чирін, аң-хустарын хайраллап халарға, оларны тик чирге үретпеске хығырча.

«Тасхыл үстүндегі сом» чоохта ам өсметкен төлнің часкалығ туста илег-чобағ пілбин чуртапчатханынаңар чоохталча. Пу чоохта олғаннарның хылиин сіліг чир-чайаан сомнарынаң палғалыстыра хоосталча. Полған на матырның омазын, килістіре хоос сөстер таап, чарых иде асча.

1966 чылда И. М. Костяковтың иң улуғ тоғызы — «Чібек хур» романы — чарыхха сыххан. «Чібек хур» роман авторның чайаачы узы өс парғанын киречілепче. 2006 чылда роман хакас паза орыс тілінең сығарылған. Орыс тіліне романны Ағбанда чуртапчатхан орыс тілліг писатель Юрий Анатольевич Черчинский тілбестеен.

Литература

1. Очерки истории хакасской советской литературы /Под ред. Т.Г.Тачеева. - Абакан: Хакасское отделение Красноярского книжного издательства, 1985. - 288 с.
2. Боргоякова М.П., Майнагашева Н.С. Хакас литературасы. 11 кл.: тиксi үгредіг организацияларына электроннай приложениеліг учебник.=Хакасская литература. 11 кл.: учебник для общеобразовательных организаций. – Аҕбан: Хакас книга издательствозы, 2016.

<https://www.youtube.com/watch?v=FjBgwLfv7cs&feature=youtu.be>